НОВИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ ЖАРГОН – СУБСТАНДАРТ ПРИ КРИЗИ НА ОБЩУВАНЕ

ELENA KREJČOVÁ / ЕЛЕНА КРЕЙЧОВА
Masarykova univerzita, Brno
e-mail: ekrejcova@phil.muni.cz
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5458-5305

THE NEW POLITICAL JARGON – SUBSTANDARD IN CRISIS OF COMMUNICATION

ABSTRACT The text presents political jargon from the perspective of the possibility of its inclusion in the substandard of the literary language. Political jargon is considered as a specific part of the lexical system of a particular language, represented mainly by collocations that name specific phenomena in political and social life. This study examines examples of Bulgarian political jargon that have arisen locally in recent years, naming realities from the specific Bulgarian political life and which do not have an exact translation equivalent in other languages.

KEYWORDS political jargon, Bulgarian language

Езикът е съвкупност от структурни и неструктурни единици, изразни средства и техните функции. Функцията на езиковите структури се разбира като съчетание на смисъл и форма при постигане на комуникативна цел (Karlík, Nekula, Pleskalová 2002: 192). Ако изследваме цялостната ситуация на даден език, ние се фокусираме върху начина, по който се използват езикът и неговите разновидности, и върху връзката между тях. Езикът има подчертано динамичен характер, тъй като отделните му компоненти непрекъснато се развиват под въздействието на различни фактори (географски, политически, културни и др.). Съществен аспект на езиковата ситуация е нейният динамизъм. Тя непрекъснато се променя, развива, а отделните ѝ компоненти проявяват вътрешно напрежение. Важен е и фактът, че отделните езикови общности и техните езици не са изолирани, а съществуват в контакт с други общности и техните езици и следователно са част от по-широка географска, политическа и културна сфера.

Както в българския, така и във всички европейски езици днес наблюдаваме динамични явления, които според Франтишек Данеш (Daneš 1997: 13) могат да бъдат обобщени под названието субстандартизация, като тук става дума за взаимоотношение между стандартизирания, книжовния език и формите му, които се намират на границата между книжовния език и диалектите му. При такива динамични процеси в обществото и езика, както посочва Пршемисъл Хаусер (Hauser 1986: 44–45), се появяват неологизми, които могат да бъдат както отделни лексеми, така и словосъчетания, които възникват не само за да назоват нови предмети и явления, но и в резултат на търсене на по-експресивно езиково изразяване при назоваването на някакъв факт от действителността. Неологизмите често възникват като част от усилията да се създадат нови наименования и изрази, така че те са забележими в текста, разграничени от неутралните думи и следователно много често те са експресивни езикови единици. Самата експресивност е прагматичен компонент на съответното езиково изразно средство, изразяващ позицията на говорещия (Karlík, Nekula, Pleskalová 2002: 131). Много често възникват и изследвания на този тип лексика в съпоставителен план, защото „логиката на подобно съпоставително проучване се корени в близостта между страните, сходните политически ситуации, изразени чрез близки по същество управленски модели, аналогични процеси в състоянието на преход от една система към друга и не на последно място на идентична динамичност в съвременните езикови процеси“ (Миланов 2021: 266).

Социално-политическият дискурс, изявен в езика и представляващ обект на нашия интерес, се характеризира със смесица от общоезикови и професионални, неутрални и емоционално експресивни речеви прояви. Една такава негова проява е политическият жаргон. Целта на настоящия текст[1] е анализ на динамиката на процесите на развитие в политическия жаргон в българския език. Груповият или корпоративният жаргон и/или сленг[2], част от който е и политическият жаргон, не възникват от необходимостта

1 Изследването е в рамките на проекта „Българският език в държавните институции и в публичното пространство – кризи на общуването и общуването по време на кризи“, № на договор КП-06-Н80/11, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН, конкурс за фундаментални научни изследвания – 2023 г. Научен ръководител на проекта: доц. д-р Владислав Миланов.

2 Тук е необходимо да уточним, че няма да изясняваме понятията *жаргон* и *сленг* в българската езиковедска традиция в сравнение с тяхното дефиниране в други славянски езици. В някоиези-

да се назоват нови специални понятия (какъвто е случаят с професионалните езици), а от необходимостта от „вторична номинация“, т.е. експресивно прекодиране на вече познати понятия и явления, тяхната оценка и преоценка. Следователно лексиката и фразеологията на жаргона (в частност политическия жаргон) се характеризират с номинативна „излишност“, образуване на големи паралелни редове от думи и изрази, синоними на първия нежаргонен ред. Обикновено това не са понятийни, а експресивно-оценъчни, стилистично снижени синоними (Mokienko, Walter 2004).

Политическият жаргон е специфичен подезик, използван от определена група хора, принадлежащи към сферата на политиката: професионални политици, журналисти, политически стратези. Днес той е ефективен елемент от социално-политическия дискурс. Съвременните политици и журналисти умишлено използват тези думи и словосъчетания, за да подобрят и да придадат специална оцветеност на съдържанието на изказванията си. Политическият жаргон представлява специфичен език, използван в политическите среди, който включва термини, фрази и изрази, характерни за политическата комуникация. Този език често е насочен към определена аудитория и може да включва както официални термини, така и неформални изрази, които са разбираеми само за хората, запознати с политическата сфера.

Политическият жаргон най-често е изграден от т. нар. колокации. Франтишек Чермак (Čermák 2006: 11) дефинира понятието колокация като смислово съчетание на думи/лексеми или лексикални синтагми, особено под формата на многословни названия, чието образуване се обуславя от тяхната взаимна колокабилност и следователно компатибилност. Колокацията е словосъчетание, чието съдържание са думи, които автоматично се свързват с други думи и заедно образуват някакво смислово назоваване. Чермак и Вацлав Цвърчек (Čermák, Cvrček 2017) също добавят към дефиницията на колокацията, че това е синтагма от езикови елементи с лексикален характер, която представлява реализация и е резултат от изпълнението на предпоставката на тяхната взаимна колокабилност и компатибилност, като дефинират колокабилността като индивидуална формална и семантична свързаност, способност за комбиниране на даден езиков елемент с друг или с други елементи, създадена от една или повече негови колокационни парадигми, обусловена от съвместимостта му с тях; заедно с валентността принадлежи към основните компоненти на синтагматичността на всеки езиков елемент. Чермак (Čermák 2006: 11) също посочва, че колокациите могат да се делят на устойчиви, фиксирани, системни (те са част от системата и се припомнят само по памет) и неустойчиви, нефиксирани, текстови (те се създават в момента на изказването, представляват авторски комбинации, създадени според моментната необходимост). В настоящото изследване на политическия жаргон ние се съсредоточаваме главно върху устойчивите, фиксираните колокации като част от политическия жаргон.

Колокациите от политически език много често могат да бъдат специализирани термини, които имат специфично значение в политически контекст, като например

ци жаргон и сленг се използват като синоними, чешките езиковеди използват с много по-голяма фреквентност понятието сленг, докато напр. в българското, руското или украинското езикознание тези понятия са ясно разграничени и езиковедите в тези държави предпочитат употребата на думата *жаргон*. Нашият научен интерес в настоящото изследване е насочен единствено към съвременния български политически жаргон.

„гласуване на доверие“, „политическа платформа“, „политически капитал“ и др. Използват се и реторични фигури като метафори, аналогии и хиперболи, напр. „дълбока държава“, „политически чадър“. Тук е необходимо да уточним, че терминът *политически жаргон* се отнася до специфичния език, използван в политическите среди, който включва термини и изрази, характерни за политическата комуникация, и често са разбираеми предимно за хората, запознати с политическата сфера, докато жаргонът в политиката обхваща широк спектър от неформални и често разговорни изрази, които се използват в политическите среди или като цяло в политическото общуване. Той може да включва както политически жаргон, така и други неформални словосъчетания и фрази, които се използват в ежедневната комуникация в политическия дискурс. Жаргонът в политиката може да бъде още по-динамичен и най-често включва изразни средства от разговорния регистър, вкл. обиди, лични нападки и др.

В настоящия текст представяме четири словосъчетания от политическия жаргон, типични единствено за българския социално-политически дискурс, назоваващи специфични явления от българската политическа действителност през последните години. В нашето изследване посочваме примери[3] за употребата на тези колокации от политическия жаргон в медийни заглавия. Заглавието е от много голямо значение и играе важна роля в структурата на публицистичния текст, то е с относително завършена, достатъчно информативна и по определен начин организирана езикова структура с единна комуникативна задача (Ичева 2003). Тъй като заглавието представлява първият контакт на читател и журналистически текст, то е своеобразен медиатор между целта (читателя) и източника (автора или самото издание). Във функционално отношение то има за цел да въведе читателя в проблематиката, да маркира новината, да синтезира основния текст в относително кратка, но ясна форма, да формира определено отношение към изложената информация, да подскаже комуникативната интенция на журналиста. Така че заглавието се отличава с полифункционалност, изпълнявайки едновременно номинативна, информативна, въздействащо-манипулативна и експресивна функция (Зидарова 2009: 234).

Първата колокация е „предизборна бухалка“. Лексемата *бухалка*, която е съставна част от това словосъчетание, има следното значение съгласно РБЕ: бухалка *ж.* 1. Плосък дървен уред с къса дръжка, подобен на лопатка, с който се удря, буха пране, за да се изпере. 2. Ръчна граната с дървена дръжка. 3. Дървен уред, задебелен в единия край, който се използва в някои спортни игри, напр. бейзбол и др. БТР посочва значението по следния начин: бухалка *ж.* 1. Късо плоско дърво за бухане на пране. 2. Вид ръчна бомба с дръжка. 3. Гимнастически уред във вид на двойка дървени пръчки с издължена крушовидна форма. След 90-те години на XX век, когато новопоявилите се мафиотски структури чрез бой с бухалки се саморазправяха помежду си или принуждаваха малките току-що създадени бизнеси да им плащат за т.нар. „охрана“, думата *бухалка* започна да бъде използвана и в метафорично значение като синоним на принуда, изнудване, рекет. Словосъчетанието „предизборна бухалка“ като част от политическия жаргон започна да се употребява със семантика изнудване, манипулация на политическия опонент в предизборна ситуация, инструмент за

3 Примерите в настоящото изследване са ексцерпирани от корпуса https://www.clarin.si/ske/#open [цит. 2024-12-12].

отмъщение на политическия противник. Интересно е, че в медийните заглавия (както, между другото, и при следващите посочени словосъчетания) колокацията от политическия жаргон понякога е в кавички, а понякога – не: *Фиаско на социологията като предизборна бухалка*; *„Предизборна бухалка“. ДПС-Доган се оплака от целенасочени арести на техни активисти*; *„Предизборната бухалка“ на Пеевски удари по кмет от ДПС-Доган*; *В ДПС заговориха за предизборни бухалки след обиск в кметски кабинет*.

Следващата колокация от съвременния български политически жаргон – „домова книга“ – всъщност съществува като устойчиво словосъчетание, назоваващо конкретен денотат, отдавна в българския език. Нейната речникова дефиниция е следната: Домова книга. *Остар.* Книга за регистриране на постоянните (или за по продължително време) обитатели в една жилищна сграда. От рус. домо̀вый. (РБЕ); домова книга: офиц. – в която се води списък на живеещите в една къща [рус.]. (БТР). В речниците дори са посочени допълнителни квалификатори – остаряло и официално, както и фактът, че словосъчетанието е заемка от руски език. По време на социализма домовата книга съществуваше, за да може МВР да следи кой къде живее, тя се съхраняваше се при домоуправителя и вписването в нея се удостоверяваше с печат. В настоящия политически дискурс в България това понятие придоби допълнителна семантика след направените промени в Конституцията на Република България през 2023 година, даващи право на Държавния глава да избира служебен премиер измежду 10 възможни кандидати на висши държавни постове: председателя на Народното събрание, управителя или подуправителя на Българската народна банка, председателя или заместник-председател на Сметната палата и омбудсмана или негов заместник. За първи път президентът на Република България Румен Радев използва през 2023 година термина домова книга като колокация от съвременния политически жаргон, назоваваща списъка от длъжности и лицата, заемащи тези длъжности, от които може да бъде избран министър-председателят на евентуалното служебно правителство. Останалите политици и журналисти също много харесаха този израз и започна честата му употреба в преносното му значение: *Домовата книга със служебни премиери все по-къса – Рая Назарян отказа отсега*; *„Домовата книга“ на служебния кабинет: Какво следва и кои са възможните премиери*; *Кой може да е служебен премиер – кой е в новата „домова книга“ на Радев*; *Един от „домовата книга“ за служебни премиери подаде оставка*; *ПП-ДБ с опит да замени Главчев, като обнови „домовата книга“ с премиери*; *БСП е против попълването на „домовата книга“ с кандидат-премиери*.

Друго словосъчетание от съвременния български политически жаргон е „политическа дъвка“. Основният компонент на това словосъчетание е думата *дъвка* със следното речниково значение: дъвка *ж.* Ароматна смола или изкуствена смес за дъвчене. (РБЕ); дъвка *ж.* 1. Белезникава ароматна смола или друга подсладена подсладена и ароматизирана жилава смес за дъвкане. 2. Отделен къс от такава смола (БТР). Въпреки че посочената колокация „политическа дъвка“ представлява номинална синтагма, според нас семантиката ѝ е по-скоро свързана с глагола предъвквам, при това с третото значение, посочено в РБЕ: предъвквам 1. Дъвча продължително, отново, повторно или с усилие. 2. *Прен. Разг.* Възприемам, съгласявам се, приемам трудно нещо съществуващо, казано, станало; преглъщам. 3. *Прен. Разг. Неодобр.* Повтарям вече казани неща, говоря все едно и също. 4. *Прен. Разг.* Казвам нещо неразбрано, неясно, като обикн. недоизказвам или премълчавам нещо; смънквам, смотолевям. БТР също посочва този глагол и с преносното му

значение: предъвквам: 1. Дъвча отново, повторно. 2. *прен.* Казвам нещо отново, повторно, многократно. Тази колокация от политическия жаргон се използва със семантика на нещо многократно употребявано, често обсъждано в политически контекст, използвано за политически цели, напр. *Съдебната реформа като политическа дъвка*; *Доц. Спасков: Националната детска болница е политическа дъвка*. Това словосъчетание се среща и във варианта „предизборна дъвка" със семантика често повтаряна тема, проблем по време на предизборна кампания: *Общинари превърнаха инвалидите в „предизборна дъвка"*; *Демонтаж или предизборна дъвка. Ще бъде ли преместен Паметникът на Съветската армия*; *Референдумите като предизборна дъвка*; *Реорганизацията на движението в София остава засега, но ще продължи да е предизборна дъвка*; *Лустрацията отдавна е предизборна дъвка*.

Последната колокация в нашето изследване е „политическа димка". Думата *димка* има следното значение: димка *ж.* Малка бомбичка или саморъчно направено устройство, при задействането на които се отделя гъст дим с неприятна, понякога дразнеща и задушлива миризма, използвани от армията, полицията и др. за намаляване на видимостта, за разпръскване на тълпи от хора и др. или като средство за забавление (РБЕ); димка *ж*. Бойно средство или приспособление с друга цел, направено от запалителни вещества, които при изгаряне изпускат много дим и служат за задимяване, за създаване на димни завеси (БТР). Словосъчетанието „политическа димка" (понякога във вариант „предизборна димка", аналогично на словосъчетанията от политическия жаргон с компонент „дъвка") се използва със семантика отклоняване на вниманието, често в предизборна ситуация, от важни проблеми към несъществени, прилагане на схеми за отвличане на вниманието: *Ананиев за скандала с Живко Коцев: Политическата димка се усеща*; *„Апокалипсисът" с фискалния резерв се оказа предизборна димка*; *Искането за сваляне на имунитета на Пеевски е предизборна димка*; *„Безплатен паркинг за привилегировани": ПП-ДБ-СС обвини Фандъкова, ГЕРБ видя предизборна димка*.

В заключение можем да посочим, че връзката между политическите процеси и динамиката на езиковите процеси е сложна и многопластова. Политическите промени често водят до значителни езикови трансформации и до поява на нови наименования на политически събития, факти и явления. Често те стават част от политическия жаргон на съответния език. Става дума както за нови думи и словосъчетания, така и за нови значения на вече съществуващи такива. Ключова е и ролята на медиите в популяризирането на нов политически жаргон, който бързо навлиза в общественото съзнание.

SUMMARY The relationship between political dynamics and the emergence of new political jargon is complex and multifaceted. Political changes often lead to the creation of new terms and expressions that reflect new realities and ideologies. Political jargon is an important tool for communication in politics, but it can also be used for manipulation. For philologists and political scientists, understanding and analyzing this language is key to uncovering the hidden messages and intentions in political rhetoric. Political changes often lead to significant linguistic transformations, which can be analyzed through various linguistic theories and methodologies. In the specific Bulgarian political

discourse, many expressions from political jargon have emerged in the last few years, which name specific facts of reality only for Bulgaria, and without knowledge of political processes, they may be incomprehensible.

ЛИТЕРАТУРА

- Зидарова В., 2011, Лексикални и граматични особености на заглавията в новата българска преса. *Българският език и литература в славянски и неславянски контекст*, Szeged, с. 234–241.
- Ичева Н., 2003, *Заглавието във вестника*. София.
- Миланов В., 2021, Българската политическа реч в балкански и славянски контекст. *Studia philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 40/1, с. 265–277.
- Čermák F., 2006, Kolokace v lingvistice. *Kolokace*, Praha, s. 9–16.
- Čermák F., Cvrček V., 2017, Kolokace. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Достъпно на: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKACE [цит. 2024-12-12].
- Daneš F., 1997, Situace a celkový stav dnešní češtiny. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Praha, s. 12-24.
- Hauser P., 1986, *Nauka o slovní zásobě*. Praha.
- Karlík P., Nekula M., Pleskalová J., 2002, *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha.
- Mokienko V., Walter H., 2004, Славянские социолекты в прошлом и настоящем. *Српски језик*, 9/1–2, IX, Beograd, s. 5–44.

РЕЧНИЦИ

- БТР: Андрейчин Л., Георгиев Л., Илчев Ст., Костов Н. et al., 2005, *Български тълковен речник. А – Я*. София.
- РБЕ: *Речник на българския език* (онлайн). Достъпно на: https://ibl.bas.bg/rbe/ [цит. 2024-12-12].

ОНЛАЙН ИЗТОЧНИЦИ

- https://www.clarin.si/ske/#open